

ARAP MAĞRİP DEVLETLERİNDE SELEFİLİK

Gökhan BOZBAS*
Birol AKGÜN**

Öz

Selefilik bir dini anlayış ve zihniyet olarak son yıllarda üzerinde en çok konuşulan ve sıkça yorum yapılan konulardan biri olmasına rağmen, Selefi hareketlerin felsefi kökleri, yayılma alanları ve sosyolojik dinamikleri hakkında Türkçe literatürde ciddi bir eksiklik bulunmaktadır. Yapılan araştırmaların da daha çok Selefizmin tarihsel kökleri ve akidesi ile sınırlı kaldığı gözlenmektedir. Diğer yandan Selefilik konusu üzerindeki gerçekleştirilen tartışmalar genellikle mezhep üzerinden yürütülürken, bu hareketin hangi siyasal bağlamlarda nasıl geliştiğı ve hangi sosyo-psikolojik beklentilere ve kaygılara cevap verdiğine ise çok değinilmemektedir. Oysa Selefilğin yayılmasını daha iyi anlayabilmek için bu akımın hangi tarihi ve siyasal şartlar altına geliştiğı ve nasıl bir uluslararası konjonktürde yayıldığını da göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Bu çerçevede, elinizdeki çalışma Ortadoğu bölgesinde Mağrib devletleri olarak adlandırılan Fas, Tunus ve Cezayir’de modern Selefilğin nasıl ortaya çıktığını ve hangi sosyo-politik şartlarda yayıldığını analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu analiz yapılırken özellikle ülkelerin içinde buldukları küresel, bölgesel ve ulusal şartlar birlikte ele alınarak ilgili kamuoyuna geniş bir perspektif sunacaktır.

Anahtar Kavramlar: Selefilik, Fas, Tunus, Cezayir, İlmî Selefilik

SALAFISM IN ARAB MAGHREB STATES

Abstract

Although Salafism as a theological understanding and mind-set has been one of the most discussed and commented development in recent years, there has not been enough scholarly attention especially in Turkish literature about its philosophical roots, geography and sociological dynamics. When the studies about out Salafism have been reviewed, it is seen that assessments are continuously performed on his doctrine rather than socio-political aspects. On the other hand, Salafism is often the subject of discussions held over sectarian issues and only very few talk about the political and sociological expectations and concerns of national, regional and global policy makers.

---

* Dr. Öğretim Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü.

** Prof. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü.

Therefore, in this study will examine under which socio-political circumstances Salafism emerge and spread out in the so called Maghreb States, namely Morocco, Tunisia and Algeria. In undertaken this analyses, global, regional and national conditions that shape the Salafı sociology in the region have been discussed, so that it will provide a wider perspective on the issue for the future researchers.

Key Words: *Salafism, Morocco, Tunisian, Algeria, Quietist Salafism*

Giriş

Soğuk Savaş sonrası dönemde küresel sistemin barışçıl geleceğine ilişkin iyimser beklentiler dile getirilmesine rağmen, özellikle bizim de parçası bulunduğumuz İslam medeniyetinin ana merkezleri iç çatışmalar, terör, istikrarsızlıklar ve dış müdahalelerden kurtulabilmiş değildir. 1990'da Saddam dönemi Irak'ının Kuveyt'i işgali ile başlayan Birinci Körfez Savaşı, Amerikan güçlerinin bölgede konuşlanmasına karşı bir tepki hareketi olarak ortaya çıkan El-Kaide radikalizmi, 11 Eylül saldırılarının tetiklediği Irak İşgali ve Afganistan müdahalesi, son yıllarda Ortadoğu'yu etkileyen Arap Baharı süreci ve nihayet bugün tüm dünyayı tehdit eder hale gelen DEAŞ'ın terör saldırıları ile Ortadoğu ve özellikle Arap coğrafyası uluslararası tartışmalarda en önemli gündem maddesi olmaya devam etmektedir. Küresel medya organlarında İslam neredeyse terör ve tehdit kelimeleri ile birlikte yazılmaya başlamıştır. Batı dünyasında başlayan ve bugün neredeyse tüm dünyada yükselen İslamofobi dalgası İslam'ı ve Müslümanları güvenlik sorunu haline getirmekte ve bu tartışma da aslında İslam dünyasında ana akım İslami geleneği temsil etmeyen, daha çok bazı sosyo-politik ve tarihsel konjonktürlerden beslenerek gelişen radikal Seleflik gibi marjinal bazı akımlar üzerinden yürütülmektedir. DEAŞ terör örgütünün ortaya çıkması ile birlikte İslam ve Müslümanlar konusundaki bu çarpık ve yanlış algı giderek yayılmaktadır. Daha da ilginç olan bir dini hareket olarak Selefizm Türkiye gibi Müslüman ülkelerde de yeterince tanınmamaktadır. Yapılan çalışmalar daha çok mezhepler tarihi bağlamındaki tartışmalarla sınırlı kalmakta, özellikle bu akımı ortaya çıkaran, besleyen ve yayılmasına zemin hazırlayan tarihsel, siyasi ve sosyolojik şartlar ile uluslararası sistemin dinamikleri dikkate alınmamaktadır.

Gerçekten de geçtiğimiz altı yıl içinde dünya kamuoyu ciddi bir şekilde Ortadoğu'da yaşanan gelişmeleri anlamlandırabilmek için çaba harcamıştır/harcamaktadır. Önce Arap Baharı olarak adlandırılan bir dizi toplumsal isyanlar ortaya çıktı. Arkasından bu halk hareketleri eski rejimlerin yargı, sivil ve askeri bürokrasisi gibi bir takım baskı aygıtları tarafından birkaç yıl içerisinde bertaraf edilerek dünya kamuoyunda oluşan demokratikleşme beklentilerini boşa çıkarttı. Suriye, Libya ve Yemen gibi bazı ülkelerdeki bu mücadele iç savaş boyutlarında devam etmektedir. Yaşanan tüm bu sosyo-politik değişim ve dönüşüm içerisinde araştırmacılar bölgedeki siyasi rekabetin şekillenmesinde ve hatta şiddetin yayılmasında önemli bir rol oynayan, yeni bir

siyasal ve toplumsal aktör ile tanıştılar. Gerek Türk kamuoyu, gerekse dünya kamuoyu şimdiye kadar daha çok apolitik özellikleriyle dikkate çeken bir Selefi akımla değil, politize olmuş ve aktivist bir tavır sergileyen Selefi gruplar ile karşı karşıya kalmıştır. Bu çerçevede araştırmacılar Selefililerin kim olduğu ve neden bugüne kadar siyasete girmedikleri ve neden artık sosyo-politik alanda var olduklarını araştırmaya başlamıştır.

Ulusal ve uluslararası literatür incelendiğinde Arap baharı öncesinde ciddi bir boşluk bulunmakla birlikte, son beş yılda konuya ilişkin araştırmalarda nicel anlamda önemli bir artış gözlenmektedir. Gerek Arap Kamuoyunda¹, gerek Türk kamuoyunda² ve gerekse dünya kamuoyunda³ Selefilik konusunda pek çok araştırma son beş yıl içerisinde neşredilmiştir. Fakat bu araştırmaların birçoğunda Selefilik, sadece bir kavram ve ideoloji

---

¹ Abdu'l-Ğâni 'İmâd, "El-Hareketü's-Selefiyye: et-Tayyarat, el-Hitâb, el-Mesârât", Abdu'l-Ğâni 'İmâd (Ed.), *el Hareketü'l-İslâmiyye fî'l-Vatani'l-'Arabî*, Beyrût: Merkezi Dirâseti'l-Vahdet'i-l'Arabiyye, 2013, ss. 957-1002; Hânî Nesîra, "et-Tayyaratü's-Selefiyye fî bilâd Vâdi'n-Nîl" Abdu'l-Ğâni 'imâd (Ed.), *el-Hareketü'l-İslâmiyye fî'l-Vatani'l-'Arabî*, Beyrût: Merkezi Dirâseti'l-Vahdet'i-l'Arabiyye, 2013, ss. 1003-1048; Abdu'l-Latîf El-Hanâşî, "et-Tayyaratü's-Selefiyyeti'l-Medresiyye fî'l-Mağribi'l-'Arabî", Abdu'l-Ğâni 'imâd (Ed.), *el-Hareketü'l-İslâmiyye fî'l-Vatani'l-'Arabî*, Beyrût: Merkezi Dirâseti'l-Vahdet'i-l'Arabiyye, 2013, ss. 1048-1093; Muhammed Ebû-Rummân, "Es-Selefiyye fî'l-Cezîreti'l-'Arabîyye", Abdu'l-Ğâni 'imâd (Ed.), *el-Hareketü'l-İslâmiyye fî'l-Vatani'l-'Arabî*, Beyrût: Merkezi Dirâseti'l-Vahdet'i-l'Arabiyye, 2013, ss. 1093 - 1154; Muhammed Ebû-Rummân, "Es-Selefiyye fî'l-Maşriki'l-'Arabî", Abdu'l-Ğâni 'İmâd (Ed.), *el-Hareketü'l-İslâmiyye fî'l-Vatani'l-'Arabî*, Beyrût: Merkezi Dirâseti'l-Vahdet'i-l'Arabiyye, 2013, ss. 1155-1202); Muhammed Hâfîz Diyâb, *Es-Selefiyyûn ve's-Siyâset*, El-Kâhire: el-Hey'eti'l-Misriyyeti'l-'Âmme li'l-Kitâb. 2015; Bân, A. *El-Hareketü's-Selefiyye fî Mısır*. El-Kâhire Merkezü'n-Nîl li'dirâseti'l-İktisâd ve'l-İstratejiyye. 2012; Abdu'l-Ğâni 'İmâd, (Ed.). *el-Hareketü'l-İslâmiyye fî'l-Vatani'l-'Arabî*, Beyrût: Merkezi Dirâseti'l-Vahdet'i-l'Arabiyye, 2013.

² Birol Akgün, ve Gökhan Bozbaş, "Arap Dünyasında Siyasi Selefizm ve Mısır Örneği". *Akademik Orta Doğu*, Cilt 7, Sayı 14, 2013, ss. 2-38; Nurullah Çakmaktaş, "Siyaset ve Apolitizm Arasında Mısır'da Selefi Hareket: ed-Da'vetü's-Selefiyye Örneği". *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*. Cilt 1, Sayı 2, 2014, ss.1-30; Nurullah Çakmaktaş, "Mısır'da Selefiliğe Toplumsal Tercih ve Nedenleri". *Akademik Orta Doğu*, Cilt 9, Sayı 2, 2015, ss. 27-54; Mehmet Evkuran, "Bir Kriz Teolojisi ve Toplumsal Hareket Olarak Selefilik-Selefi İdeoloji ve İslam Dünyasındaki Etkileri Üzerine Bir Analiz", *Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Akademi Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, 2015; Mehmet Zeki İşcan, *Selefilik: İslami köktencilüğün Tarihi Temelleri*, Kitap Yayınevi, 2006.

³ Atef Bayat, "The Arab Spring and Its Surprises". *Development and Change*, Cilt 44, Sayı 3, 2013, ss. 587-601; Khalil Al-Anani, "Islamist Parties Post-Arab Spring", *Mediterranean Politics*, Cilt 17, Sayı 3, 2012, ss. 466-472; Anna Zajac, "Between Sufism and Salafism: The Rise of Salafi Tendencies after the Arab Spring and Its Implications". *Hemispheres*, Cilt 29, Sayı 2, 2014, ss. 97-109; Henri Lauzière, *The Making of Salafism: Islamic Reform in the Twentieth Century*, Columbia University Press, 2015; Rauf Ceylan ve Michael Kiefer, *Salafismus. Fundamentalistische Strömungen und Radikalisierungsprävention*, Wiesbaden, 2013; Roel Meijer, *Towards a Political Islam*. Netherlands Institute of International Relations Clingendael, 2009.

olarak değerlendirilmiştir. Bununla Selefilik'in hakimiyet kurduğu ve yayıldığı coğrafya dikkate alındığında Kuzey Afrika'dan Çin sınırına, Afrika'nın en güneyinden Avrupa'nın kuzeyine ve hatta Amerika kıtasına kadar uzanan geniş coğrafyayı kapsadığı görülmektedir. Bu sebeptendir ki, Selefilik'in coğrafi sınırlar dikkate alınarak bir analizinin yapılması, onun hangi coğrafi bölgelerde ve hangi sosyo-politik şartlar altında güçlendiğini anlamak açısından daha faydalı olacaktır.

Bu çalışmada, modern siyasal Selefilik hareketinin Fas, Cezayir ve Tunus'u içine alan ve kısaca Mağrib bölgesi olarak adlandırılan coğrafyada hangi sosyo-politik şartlar altında ortaya çıktığı ve geliştiği açıklanarak, konuyla ilgilenen araştırmacılara yeni bazı perspektifler sunulması amaçlanmaktadır. Ayrıca DEAŞ'a katılan yabancı savaşçılar konusunda yapılan ampirik bir araştırmaya göre, ilginç şekilde dünyada en çok katılımın Tunus (3000) ve Fas (1500) kökenlilerden oluştuğu; buna karşın Cezayir'den ise çok az (200) kişinin terör örgütüne katıldığı belirtilmektedir.⁴ Aynı siyasi coğrafyadaki üç ülke arasındaki bu fark bile Selefilik'in Mağrip'teki macerasının incelenmesini gerektirmektedir. Ancak konuya girmeden önce çalışmada Selefilik kavramının ne anlama geldiğini etimolojik ve ıstılahi olarak kısaca açıklamak gerekmektedir.

Selefilik Kavramı ve Kökeni

Arap Baharı ve DEAŞ'ın ortaya çıkmasından sonra günlük hayatımızda artık sıkça kullandığımız Selefilik kavramından ne kast edildiği aslında çok da açık değildir. Selefilik kavramı DEAŞ'ı ve benzeri örgütleri konuşurken ve tanımlarken kendisine yüklenen mananın tüm Selefilere teşmil edilmesi, kavramı daha da içinden çıkılmaz hale sokmaktadır. Öncelikle kavram olarak Selefilik'e yüklenen anlam kişiden kişiye, gruptan gruba veya mezhepten mezhebe değişiklik göstermektedir. Selefilik kimine göre İslamın saf ve öz anlayışı, kimilerine göre şeriatın tatbiki, kimilerine göre mezhepsizlik ve hatta kimilerine göre gerçek İslamın ta kendisidir. Bu sebeple Selefilik kavramının bir duruş olarak ilk ortaya çıkışı ve daha sonra kavramsallaştırılması sürecinin iyi anlaşılması gerekmektedir. Zira bu kavramsallaştırma ve duruş özellikle 18. Yüzyıldan sonra Muhammed bin 'Abdu'l-Vahab ile birlikte günümüze aktarılmıştır⁵.

Bu tarihsel gelişimi içinde Selefilik'in son iki yüzyıllık tarihsel serüveni incelendiğinde özellikle dört farklı mekânsal ve zamansal dalgada yine dört farklı yorumunun ortaya çıktığı belirtilmektedir. Bir düşünce veya duruş olarak Selefilik akımının Abbasiler döneminde imam Ahmet ibn Hanbel ile birlikte

---

⁴ Bkz. Richard Barret, "Foreign Fighters in Syria", *The Soufan Group Report*, 2014.

⁵ Akgün ve Bozbaş, "Arap Dünyasında Siyasi Selefilizm".

başladığı kabul edilmektedir. Daha sonra özellikle İbn Teymiye ile birlikte kavram ıstılahi olarak literatüre girmiş ve günümüzdeki anlamına kavuşmuştur⁶. Bununla birlikte modern Selefi hareketin başlangıcı olarak 18. Yüzyılda ortaya çıkan ve daha sonra düşünsel olarak ciddi bir etki alanı yakalayan Vahhabi hareketi günümüz Selefi hareketlerine ilham kaynağı olmuştur. Bu anlayışı takiben Selefi hareket bir başka çerçevede ve yorumla kendisine Mağrib’de ifade alanı yakalamıştır. Üçüncü olarak belki de 19. Yüzyılın sonlarında ve 20. Yüzyılın başlarından başlayarak günümüze kadar evrilerek gelen bir Mısır Selefiliğinden bahsetmek de mümkündür. Son olarak kitaplarda kendisine yer bulan ve coğrafi olarak net bir şekilde sınırlandırılmakta zorlanılan bir şiddet eğilimli olarak Selefilik⁷ anlayışından söz etmek mümkündür.⁸ Bu şiddet eğilimli Selefilik anlayışını Nijerya’dan Yemene ve Somali’den Afganistan’a kadar İslam coğrafyasının her tarafında görmek mümkündür. Hatta son yıllarda batı dünyası içinde yaşayan Müslüman azınlıklar arasında da yayıldığı gözlenmektedir.

Modern Selefi Hareketler

Modern Selefi hareketlerin, 18. ve 19. Yüzyıl İslam dünyasının genel hatlarıyla içinde bulunduğu sosyo-politik durum ile birlikte değerlendirilmesi konunun daha iyi anlaşılması açısından önemlidir. Zira bu toplumsal ve siyasi şartlar modern Selefi hareketi oluşturmuş ve günümüze gelen süreci mayalamıştır. İslam dünyası özellikle Osmanlı imparatorluğu ile birlikte uzun yıllar ciddi bir siyasi düzen inşa etmiş ve bu birliktelik üzerinden batı dünyasını her alanda ciddi bir şekilde rahatsız etmiştir. Bu noktada değinilmesi gereken konuların başında, İslam birlikteliğini kurmuş ve yürütmüş olan Osmanlı’nın sosyal ve siyasi anlamda benimsemiş olduğu din ve mezhep anlayışı gelmektedir. Osmanlı İmparatorluğu özellikle Mısır’ın fethinden sonra ehli sünnet ve’l cemaat anlayışının kapsayıcı ve çoğulcu mantığı ile hareket etmiş; ancak sosyal ve felsefi alanda sufilik ön plana çıkmıştır.⁹ Yaklaşık üç asır boyunca bu anlayışından taviz vermeden devlet idare edilmiş olmasına karşılık, devletin iktisadi, siyasi ve askeri anlamda gerilemeye başladığı dönemde de kendi içinde ilk sorgulanan mesele, benimsenen bu dini anlayış olmuştur.

---

⁶ İşcan, *Selefilik*, s.16.

⁷ ‘Şiddet eğilimli Selefilik’ Kavramı bu çalışmada ‘cihadi Selefilik’ şeklinde kendisine kullanım alanı bulmuş olan kavramın yerine kullanılmaktadır. Zira Cihadi Selefilik olarak nitelendirilen harekete mensup kişilerin yaptıkları eylemlerin İslam’daki cihat anlayışına ters olduğu ve kavramın muhtevasını yaraladığı için bu çalışma boyunca şiddet eğilimli Selefilik olarak nitelendirilecektir.

⁸ Diyâb, *Es-Selefiyyûn ve’s-Siyâset*, ss. 9-10.

⁹ Mehmet Kalaycı, *Tarihsel Süreçte Eşarilik Maturidilik İlişkisi*, Ankara Okulları Yayınları, 2013, ss. 223-252.

Bu perspektiften bakıldığında Osmanlı imparatorluğunun sahip olduğu gücü, 17. Yüzyılın sonları itibarı ile kaybetmeye başladığı ve tedrici olarak her alanda bir gerileme sürecine girdiği kabul edilmektedir. 19. Yüzyılın ortalarına kadar kendi içinde barındırdığı gayri müslim azınlıkları imparatorluk bünyesinde tutma ve onların bağımsızlık mücadelesine girmemesi konularında ciddi çaba sarf edilmiş, fakat netice itibarı ile başarısız olunmuştur. Buna karşılık yöneticiler İslam dünyasının hâmisî olarak Müslüman toplum içerisindeki fikri kaynamayı görememişler veya görmezden gelmişlerdir. Gayri Müslimler içerisinde özellikle 19. Yüzyılda başlayan ve hızla yayılan milliyetçi akımlar ve bunun üzerine inşa edilen bağımsızlık savaşlarına karşılık, İslam dünyasında ‘tecdidi’ olarak kabul edilen İslami fikir hareketleri ortaya çıkmıştır. Bu hareketlerin en önemli ortak noktası ise o dönemin resmi dini anlayışı olarak niteleyeceğimiz Osmanlı sünni/sufi temayüllerine karşı çıkmak olmuştur. Bu hareketler içerisinde sayabileceğimiz en önemli isimler ve coğrafi konumlaması şöyledir:¹⁰

- Yemen’de Muhammed bin ‘Alî eş-Şevkânî (1760 - 1834)
- Irak’ta Şehâbe’-d-Dîn el-Elûsî (1721 - 1781)
- Nijerya’da El-Fevlânî (1754 – 1817)
- Bengal’de Hâcî Şerî’atu’llah (1764 - 1840)
- Arap Yarımadası’nda Muhammed bin ‘Abdu’l-Vahab (1703 - 1791)
- Libya’da Muhammed bin ‘Alî es-Senûsî’l-Hitâbî (1787 - 1859)
- Hindistan’da ‘Abdu’l-‘Azîz ed-Dehlevî (1746 - 1824)
- Batı Afrika’da ise ‘Osman bin Fudyû (1746 - 1824)
- İsfahan’da ise Muhammed Bâkir Behbehânî (1706 - 1790).

Tüm bu hareketler İslam Aleminde Osmanlının gerilemeye başladığı dönem olarak kabul edilen 18. yüzyıl içerisinde başlayarak 19. yüzyıl içlerine kadar devam eden ve daha sonraki dönemlere de etki eden toplumu ıslah etmeye yönelik dini fikri hareketlerin başlangıçlarını temsil etmektedirler. Elbette ki, bu hareketlerin tamamı Selefi tandanslı değildir ve içlerinde Sufi eğilimli dini akımlar da vardır. Fakat hepsinin temelinde mevcut Osmanlı Sufi anlayışına karşı tepki ve bir öze dönüş anlayışı hakim olduğu söylenebilir.

Mağribi Selefilik

Mağrib Arap toplumlarının tamamen homojen olduğunu söylemek güçtür. Uzun zaman boyunca Mağrib bölgesi Şii, Sünni ve harici düşünce ve mezhebi akımları arasında ciddi bir çatışma alanı olmuştur. Hatta yine Sünni

---

¹⁰ Diyâb, *Es-Selefiyyûn ve ’s-Siyâset*, ss. 117-118.

cemaatler arasında ciddi bir şekilde fikri ve mezhebi çatışmalar yaşanmıştır. Coğrafi olarak Mağrib devletleri olarak adlandırılan devletlerin geniş ve dar kapsamı bulunmaktadır. Geniş kapsamlı olarak değerlendirildiğinde Moritanya ve Libya da bu tanımın içine girmektedir. Bu çalışmanın kapsamı birbirlerine yakınlıkları, paylaştıkları yakın tarihsel dinamikler ve yaşadıkları ortak travmalar dikkate alınarak Fas, Cezayir ve Tunus incelenecektir.

Fas Selefilği

Fas, Mağrib içinde Osmanlı düzeninin en uzak bölgesi olarak dikkat çekmektedir. Hatta ülke olarak Fas'ın Arapça karşılığı Mağrib'dir. Mağrib kelime manası olarak *ğarb* yani batı kelimesinden türemiştir. Osmanlı hilafetinin hâkimiyetini geçmişte hiçbir zaman kabul etmemiştir. Osmanlı Hilafetine karşı kendi liderlerini 'Emirü'l-Müminin' olarak görerek halifelik iddiası gütmüşlerdir. 18. Yüzyılın sonlarında Muhammed bin 'Abdu'l-Vahab Osmanlıya muhalif bir düşünce ile ortaya çıktığı ve yine düşüncelerini gelen hacılar üzerinden Arap dünyasında da yaymaya başladığı zaman, özellikle Fas bölgesinde daha kolay kabul görmüş ve Selefi düşüncenin erken dönemde bu bölgede yayılması kolaylaşmıştır.¹¹ Burada yine aslında Halifeliğin savunduğu İslam anlayışına karşılık kendilerini farklı bir kimlik çerçevesinde ifadeleme çabasını görmekteyiz.

Özellikle günümüz Fas bölgesi uzun bir süre Murabıtın devleti hâkimiyetinde kalmıştır. Bölgenin bu döneminde bölgede Ortodoks Selefi düşünce hâkim olurken¹² akabinde gelen Muvahidiyye devleti daha sufi bir eğilime sahip olmuştur. Yani bu dönemde adeta geçmiş fikri yapıyla bağlantının kesilmesi adına Selefi düşünce reddedilmiş ve tam aksi bir şekilde sufi düşünce geleneği yayılmıştır. Yine son olarak Muvahidiyye devletinin yıkılmasından sonra kurulan Devleti'l-'Aleviyye Selefi çizgiye sahip bir yapı benimsemiştir. Fas örneğinde yaşanan tüm olaylar aslında bu bölgede toplumun sürekli olarak yöneticinin mezhebi lehine bir dönüşüm yaşadığını göstermektedir.¹³

Bununla birlikte Fas 1912 ile 1956 yılları arasında sömürgeci devletlerinin hâkimiyeti altına girmiştir. Bu dönemde özellikle Selefi hareket ile milliyetçi hareketin birbirlerine eklenmesi gözlemlenmektedir. Bu dönem Selefilği değerlendirildiğinde iki farklı çatışma ortamı bulunmaktadır. Birincisi sömürgeci güçler, ikincisi ise Sufi geleneğin temsilcileri ve onlarla

¹¹ El-Hanâşî, 'A., *'et-Tayyaratü's-Selefiyyeti'l-Medresiyye*, s. 1051.

¹² Lauzière, *The Making of Salafism*, s. 158.

¹³ Hasan El-Eşref, "Es-Selefiyyetü'l-Mağrib: teveccühet ve'l-Müsârât", Beşîr Musâ Nâfi', 'İzze'd-Dîn 'Abdu'l-Mûlî ve Takya el-Huvâs (Ed.), *Ez-Zâhîretü's-Selefiyye: et-Taaddüdiyyetü't-tanzîmiyye ve's-siyaset*, Ed-Dûha: Merkezi'l-Cezîre li'd-Dirâset, 2014, ss. 233-246; El-Hanâşî, *'et-Tayyaratü's-Selefiyyeti'l-Medresiyye*, s. 1055.

ilişkilendirilen cehalet ve bid'atlar olmuştur. Selefilik, yaşanan tüm bu buhran içerisinde bir yandan Avrupa sömürgeciliğine, diğer yandan ise halk arasında Süfî tarikatlar aracılığı ile yayıldığı iddia ettikleri hurafelere ve batıl inançlara karşı verilen tepkinin tarafı olmuşlardır. Bu çerçeveden yine gerçek Arap-İslâm anlayışının temsilcileri olarak telakki edilmişlerdir.¹⁴ Bu çerçevede 19. Yüzyılın ortalarından 20. Yüzyılın ortalarına kadar Batı toplumlarının Mağrib bölgesindeki sömürgeci faaliyetlerine karşı, halkın ideolojik anlamda bir arada tutulmasını ve mobilize olmasını sağlayan en önemli fikri zeminin başında Selefilik gelmiştir. Bu da aslında Selefilik'in temelinde yatan tepkisellik (ihticâci) karakteri ile¹⁵ sömürgecilere karşı ortaya konan tepkiselliğin örtüşüğünü göstermektedir.

Fas bölgesine Selefilik düşüncesinin ilk olarak nasıl geldiği konusunda farklı iddialar olmasına karşı günümüz Selefi anlayışının ilk olarak hacılar tarafından 18. yüzyılın sonları ve 19 yüzyılın başlarında bölgeye taşındığı söylenmektedir.¹⁶ Fakat Osmanlı sünni anlayışına tepki olarak doğduğunu söyleyebileceğimiz Selefilik'in, Vahhabi yorumuna ait tevhid ve zahirilik anlayışı Fas bölgesinde biraz daha yumuşama göstermiştir. Burada Fas'ın sahip olduğu coğrafik konum, geçmişten günümüze İslam coğrafyasında sürdürmüş olduğu monarşik gelenek ve dünyaya açıklık bu bölgedeki Selefilik'in ideolojik yapısının şekillenişini etkilemiştir. Özellikle sömürge yıllarında bu bölgede ciddi bir şekilde reformist ve ıslahî bir Selefilik anlayışının hâkim olduğunu söylemek mümkündür. Sömürgeci güçlerin Fas'ta yalnızca silahlı değil, eğitim ve kültürel yönden yürütmeye çalıştıkları propagandaya karşılık, Afgani ve Abdüh geleneğine dayalı bir Selefi anlayış hâkim olmuştur.¹⁷

Buna karşılık özellikle 1956 yılında kazanılan bağımsızlık sonrası dönemde toplum içerisinde ciddi bir şekilde seküler Arap milliyetçiliği başat konuma yükselmiştir. Yine bu seküler milliyetçi anlayışın beslendiği en önemli ideolojik dayanak, Mısır'da Nasır'ın da etkisi ile sosyalist düşünce yapısı olmuştur. Bu yapı ciddi bir şekilde mevcut monarşinin toplum içerisinde meşruiyetinin sorgulanmasına ve yitirilmesine yol açar hale gelmiştir. Bu noktadan sonra yönetim, kendi iktidarını sorgulamayan ve ulü'l emre itaat etmeyi farz gösteren dini akımların faaliyetlerine göz yummuştur. Bu sebeple Fas toplumu içerisinde ilk dikkat çeken isim Muhammed Takyi'd-Dîn el-Hilâlî olmuştur.¹⁸

---

¹⁴ Mohamed Abed Al-Jabri, *Democracy Human Rights and Law in Islamic Thought*, London: I.B.Tauris, 2009, s. 67.

¹⁵ Akgün ve Bozbaş, "Arap Dünyasında Siyasi Selefizm".

¹⁶ El-Hanâşî, 'A., *et-Tayyaratü's-Selefiyyeti'l-Medresiyye*, s.1049.

¹⁷ Diyâb, *Es-Selefiyyûn ve's-Siyâset*, ss. 160-65.

¹⁸ Diyâb, *Es-Selefiyyûn ve's-Siyâset*, s.170.

Ömrünün neredeyse tamamını İslam dünyasında yaptığı seyahatler ve değişik yerlerde aldığı islami eğitimler ile geçirmiştir. 1893 yılında doğan Hilâlî, Cezayir, Mısır, Suudi Arabistan ve Irak'ta İslami tedrisattan geçmiştir. Tüm bu eğitimleri sonrasında ilmi Selefilik olarak nitelendirebileceğimiz Selefiliğin ana akımından etkilenmiş olarak Fas'a geri dönmüştür. 1971 yılında ilk Selefî yayınevini açmış ve Suudi Arabistan'a öğrenci yollayarak Selefî düşüncenin Fas'ta yayılmasını hızlandırmıştır. Özellikle belli bir dönemden sonra devlet desteğinin de ortaya çıkması Selefiliğin yayılmasına vesile olmuştur.¹⁹ Bu durum aslında soğuk savaş dönemi düşünüldüğünde küresel güçlerin politikalarına yakın ve anlaşılabilir bir şekilde yürümüştür. Komünist bloka karşı Müslüman Coğrafyada bulunan ve mevcut rejimlerle sorunu olmayan dini gruplar desteklenerek komünist ideolojiye karşı toplumsal bir direnç ve siyasi denge oluşturulmaya çalışılmıştır.

Yine bir diğer Selefî ekol, Şeyh Muhammed Abdu'r-Rahman el-Mağrâvî²⁰ tarafından kurulmuş ve Fas coğrafyasında taban bulmuştur. İlmi Selefilikten etkilenen ve bunun Fas'taki temsilcilerinden birisi olan el-Mağrâvî, iktidar ile yakın ve iyi ilişkiler içerisinde olması ile tanınmıştır. Mağrâvî, 1975 yılında kurduğu okullar aracılığı ile toplum içerisinde Kur'an ve sünnet eğitiminin yayılması için ciddi çalışmalar yürütmüştür. Yine bu okulların kurulmasında ciddi bir şekilde Suudi Arabistan'dan alınan maddi yardımların etkisi bilinmektedir. Devletin kurulan bu okullar ve dernekler aracılığı ile toplum içerisindeki her türlü akımdan radikaller ile mücadele etme amacı ilmi Selefiliğin toplum içerisinde taban tutmasında önemli etken olmuştur. Özellikle şiddet eğilimli Selefî grupları fikri olarak reddederek siyasal iktidara destek vermişlerdir.²¹

1990'lı yılların sonlarına kadar apolitik ve ulü'l emre itaati veren Selefî gruplar devlet tarafından hiçbir şekilde tehdit olarak algılanmadığı gibi, tersine desteklenmiştir. Buna karşılık toplum içerisinde özellikle soğuk savaşın sona ermesi, Birinci Körfez savaşı ve Batı dünyasında belirgin bir şekilde Müslümanların ötekileştirilmeleri ve Batıdan başlayan tersine göç dalgası gibi sebepler Fas toplumu içerisinde kimlik tabanlı şiddet olaylarının artmasına sebep olmuştur. 1991 yılında Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi önceleri Suudi Arabistan'da ortaya çıkan ve daha sonra İslam dünyasına yayılan şiddet eğilimli Selefî gruplardan Fas da nasibini almıştır. Özellikle 1990'lı yıllar sonrasında Suudi Arabistan'dan eğitim alarak Fas'a dönen Selefî eğilimli

---

¹⁹ Lauzière, *The Making of Salafism*, s. 50 ve s.114; Diyâb, *Es-Selefiyyûn ve 'siyaset*, s. 171.

²⁰ 1948 yılında doğmuş Faslı bir âlimdir. Kendi ülkesinde Hilâlî'den eğitimler alan bu aim daha sonra Suudi Arabistan'da bulunan Bâz ve Albânî'den de eğitimler almıştır. Akabinde yaklaşık 30 yıl boyunca Marakeş'te mescitlerde dersler vermiştir.

²¹ El-Hanâşî, 'A., 'et-Tayyaratü's-Selefiyyeti'l-Medresiyye, s. 1052; Diyâb, *Es-Selefiyyûn ve 'siyaset*, s. 171.

öğrenciler, 1992 yılı itibariyle farklı yapılar altında cemaatleşmeye başlamışlardır.²² Akabinde ülke içerisinde artan bu şiddet olaylarına karşın, devletin bu gruplara karşı bir tavır alması ise ancak 11 Eylül saldırıları sonrasında gerçekleşmiştir. Bu olay sonrasında Fas yönetimi ciddi bir şekilde Selefi gruplar üzerindeki kontrolünü arttırmıştır. Bununla birlikte bu baskı 2003 ve 2007 yıllarında Kazablanka'da iki farklı terör saldırısına sebep olmuştur. Bu olaylar sonrasında ise saldırganların içinden çıktığı Selefi gruplar ciddi bir hükümet baskısıyla karşı karşıya kalmışlardır.²³

Şiddet eğilimli bu grupları tanımlamak için Fas'ta *Selefiyetü'l-Ğulât* kavramı kullanılmıştır. Özellikle bu grupları fikri olarak etrafında toplayan ve onların ideolojik bir tabana yaslanmasına vesile olan en önemli ideolog Muhammed el-Fîzâzî'dir.²⁴ İran devriminin üslubunu benimseyen bu anlayış kısa sürede Fas'ta bulunan ve şiddet eğilimli Selefilere kendi etrafında toplamayı başarmıştır.²⁵ Bu çerçeveden, Fas'ın toplumsal ve siyasal yapısı dikkate alındığı takdirde Arap Baharına geçen süreç içerisinde Selefi eğilime sahip iki farklı akımdan söz etmek mümkündür. Bunlardan birincisi Kur'an ve sünnet eğitimi üzerinden kurulmuş olan ve yürütülen faaliyetleri kapsayan kurumlardır. Bu kurumların en önemli özellikleri şiddete karşı olmaları ve sürekli olarak ulû'l emre itaati vaaz etmeleridir. İkinci grup ise küresel güçleri ve onların kendi ülkelerindeki 'uşaklığını' yapan siyasileri kâfir ilan ederek veya ötekileştirerek silahlı mücadelenin tek meşru mücadele yolu olduğunu söyleyenlerden oluşmaktadır. Bu her iki grubun da önemli bir ortak noktası ise, siyasete ve demokratik seçimlere katılmanın haram olduğu konusunda müttefik olmalarından kaynaklanmaktadır.

Arap baharı olarak adlandırılan süreçte Fas, Tunus ve Mısır gibi bir takım kitlesel gösterilere sahne olup rejim çöküşünü yaşamamıştır. Fakat aşağıdan gelen reform baskılarına kulak vererek siyasal sistem içerisinde bir takım değişikliklere gitmiştir. İlk yapılan değişikliklerden birisi de yasaklı olan bir takım İslami partilerin 2012 yılı içerisinde legalize edilmesi olmuştur. Selefi Şeyhlerden terör olaylarından dolayı hapse atılmış olanlar serbest bırakılmıştır. Bununla birlikte partileşme ve siyasete girme noktasında Fas'taki Selefi partiler

---

²² Diyâb, *Es-Selefiyyûn ve 'siyaset*, s. 174.

²³Ferdinand Eible ve Dörthe Engelcke, "İslamisten und der 'Arabische Frühling' in Morokko: Der Kontinuität Verschieben?", Sigrid Faath (Ed.), *Islamische Akteure in Nordafrika*, Konrad-Adenauer Stiftung, 2012, s. 119.

²⁴ 1949 yılında Fas'ta doğan Şeyh Fîzâzî 1975 yılında kadar ilim ile pek uğraşmamıştır. Fakat bu tarihten sonra Hilâlî'nin rahlesinden geçerek Fas'ta ders verir konuma gelmiştir. Bununla birlikte 2003 yılında ki patlamalardan sorumlu tutularak hapse atılmış ve Arap Baharı süresinde serbest bırakılan kişilerden olmuştur. 11 Eylül saldırılarındaki pilotlardan üçünün yine Fîzâzî'nin Hamburg'da derslerini alan kişilerden olduğu bilinmektedir.

²⁵ Diyâb, *Es-Selefiyyûn ve 'siyaset*, s. 180.

Mısır ve Tunus'a kıyasla daha farklı bir yol izlemişlerdir. Fas'taki Selefi gruplar özellikle partileşmeyi parlamentoda temsil olarak değil, halka legal bir ortamda ve organize bir şekilde ulaşmanın aracı olarak değerlendirmişlerdir. Bu durum aslında Arap Baharı gibi tabandan tavana gelişen bir takım olaylar silsilesinde, Fas'ta yukarıdan aşağıya bahşedilmiş bazı düzenlemeler sonrasında kendi payına düşene razı olma durumu olarak değerlendirilebilir.²⁶

Cezayir'de Selefilik

Cezayir tarih boyunca Sufi tarikatların çok etkin olduğu bir coğrafya olarak dikkat çekmiş ve bu sebeple asırlar boyunca Selefi akımın yer edemediği bölge olarak öne çıkmıştır. Özellikle 19. Yüzyılda ortaya çıkmış olan *Darkaviyye* teşkilatı bu anlamda son dönemlerdeki en önemli Sufi tarikatlardan birisidir. Buna karşılık Cezayir'de Selefi hareketlerden bahsederken Cezayir'in sömürgeciler tarafından işgal edilmesi bir dönüm noktasıdır. Anti-kolonyal direniş ortamında toplumda Selefi akımların yavaş yavaş yayılmaya başladığı görülür. Bu çerçevede Cezayir'de Selefi hareketin inşası ve yayılışı anlamında ilk akla gelen isim Abdu'l-Hamid bin Bâdîs'tir.²⁷ 1940 yılında ölen bu mütefekkir Cezayirli kimliğinin ne olduğunu açıklarken özellikle İslami unsurları ön plana çıkartan bir anlayışa sahip olmuştur. Bâdîs, Cezayir'de Selefi öğretileri yaymak için mücadele etmiş ve toplumu bidatlara dayalı sufi anlayıştan arındırmak için mücadele etmiştir. Yine sömürgeci güçler ile mücadele anlamında topluma manevi güç sağlamak için 1931 yılında Cezayirli Müslüman Âlimler Birliği'ni kurarak işgale karşı direnmiştir (Cem'iyetü'l-'Ulemâ'i'l-Müslimîni'l-Cezâirîn) kurmuştur.²⁸

Cezayir'de Selefi hareket için bir başlangıç dönemi tespit edilecekse eğer, Müslüman Âlimler Birliği'nin kuruluşu en uygun bir dönüm noktası olarak kabul edilebilir. Zira bu birlik işgal altında bulunan bu coğrafyada özellikle Sufi tarikatların pozisyonunu ve ritüellerini eleştirirken, yeni bir ıslahi anlayış ile toplum içerisinde bir zemin yakalamaya çalışmıştır. Gerek bu birlik içerisinde gerekse Bâdîs'in öğretilerinde İslami düşünce yapısının Selefi bir

---

²⁶ Eible ve Engelcke, "Islamisten und der 'Arabische'", ss. 125-126; Aziz el-Kobaiti Idrissi, "The Political Participation of Sufi and Salafî Movements in Modern Morocco: Casablanca Terrorist Attack and the 'Moroccan Spring'", Lloyd Ridgeon (Ed.), *Sufis and Salafis in the Contemporary Age*, London: Bloomsbury Publishing, 2012, ss. 91-92; Et-Teveccühü'l-Hizbî li's-Selefiyyîn fi'l-Mağrib, <http://carnegieendowment.org/sada/?fa=49546&lang=ar>.

²⁷ 1889 yılında doğan Cezayir'de reformcu anlayışı ön plana çıkmıştır. Bununla birlikte Bâdîs'in Selefi anlayışını anlamak için Afgani ve Abduh'u iyi anlamak gerekmektedir. Onun Selefi anlayışı kesinlikle diğer cemaatleri reddeden bir anlayış ile değil daha kapsayıcı ve modern sorunlara çözüm üzerinden değerlendirilmelidir. İlk dönemlerinde kendisinde Ticaniyye tarikatına mensup olan Hamdan Lounissi'den dersler almıştır.

²⁸ Muhammed el-Fâdîl Hamâdûş, *Es-Selefiyye fi'l-Cezâir: Mâdî, Hâdir ve Müstakbel 'Akîde*, El-Merkezi'l-İslâmî li'd-Dirâseti'l-İstrateciyye, 2015, ss. 125-132.

anlayış ile yeniden yorumlanması göze çarpmaktadır. Fakat bu Selefi anlayış kesinlikle ibn Teymiye ve Abdu'l-Vahab çizgisinde değil; daha çok Abduh ve Afgani çizgisinde olmuştur. Buna karşılık Cezayir'in içinde bulunduğu işgal dönemi dikkate alındığında Bâdîs, 1940 yılında ölene kadar siyasi bir pozisyon almamış ve apolitik bir yapıda faaliyetlerini sürdürmüştür.²⁹

Cezayir 1962 yılında bir buçuk milyon insanının şehit olmasına sebep olan bir bağımsızlık savaşından çıkmış ve bir asrı aşkın bir süre devam eden Fransız işgalinden kurtulmuştur. Fakat yaşanan bu bağımsızlık savaşı sırasında bundan önce sadece ihya ve irşad faaliyetlerinde bulunan Cezayir Selefi hareketi politize olmakla kalmamış, bağımsızlık sonrası kurulan devlete model sunan bir yapı haline gelmiştir. Burada özellikle bağımsızlık savaşı boyunca seküler milliyetçi anlayışla İslami-Selefi yapıya sahip gruplar arasında çatışma olduğunun da altının çizilmesi gerekmektedir. Hatta bu çatışma, seküler grupların 1957 yılında Âlimler birliğini faaliyetten men etmeye kadar varmıştır. Fakat İslamcıların ve İslami söylemin bağımsızlık savaşı sırasında halkın motivasyonu ve mobilizasyonunu dini kavramlar üzerinden üretmesi, bu dini gruplara ve söyleme bu bağımsızlık sonrası toplum ve siyaset için bir model sunmaya meşru zemin sağlamıştır. Buna karşılık devletin kurulması ile birlikte Fransa'nın siyasi yapısından etkilenen ve Fransız düşünce anlayışının fikri temelleri üzerinden devleti inşa eden ulusalcılar, seküler sosyalist bir anlayışla tüm İslami hareketlere karşı savaş açmışlar ve siyasi alanda en ufak bir İslami örgütlenmeye müsaade etmemişlerdir.³⁰

Bununla birlikte bağımsızlık sonrası dönem çerçevesinde değerlendirildiğinde 1963 yılında 'Abdû'l-Latîf Sultânî³¹ ve Ahmed Sahnûn³² gibi dini karaktere sahip liderlerin önderliğinde Cem'iyetü'l-kayyım adı altında reformist Selefi anlayışa sahip bir cemiyet kurulmuştur.³³ Bu cemiyetin elbette en önemli amacı halk içerisinde eğitim ve kültürel faaliyetlerini

---

²⁹ John Ruedy, *Modern Algeria: the Origins and Development of a Nation*, Georgetown University Press, 2005, ss. 134-136

³⁰ El-Hanâşî, 'et-Tayyaratü's-Selefiyyeti'l-Medresiyye, ss.1053-1056

³¹ 'Abdû'l-Latîf Sultânî, 1902 yılında dünyaya gelmiş ve İslami eğitim üzerinde büyümüştür. Özellikle Cezayir'de yürüttüğü faaliyetler gerek bağımsızlık döneminde gerekse bağımsızlık sonrası seküler sosyalist devlet anlayışı döneminde en önemli muhalif İslami söylemi yürüten alimlerden birisi olmuştur. Sahip olduğu Selefi anlayış daha çok reformist nitelikli olup Abduh ve Afgani çizgisindedir. Yine Bâdîs'in kurmuş olduğu Müslüman Alimler cemiyetinin de üyesidir. 1984 yılında vefat etmiştir.

³² Ahmed Sahnûn 1907 yılında dünyaya gelmiş ve ülkesinde Arap dili ile birlikte bir çok alimde akide dersleri almıştır. Yine bunlar ile birlikte Bedîs'in rahlesinden geçerek Cezayirin sayılı alimlerinden birisi olmuştur. Yine Müslüman Alimler birliği cemiyetinin bir üyesi olan Sahnûn kayyım cemiyetinde kurucularındandır. 1989 yılında kendisi yine bir islami cemiyet kurmuş fakat iç savaş döneminde faaliyetlerini durdumuştur. 2003 yılında ise vefat etmiştir.

³³ El-Hâşimî et-Ticâni Cem'iyetü'l-kayyım: Kısatu evvel hareketü'l-İslâmiyye ba'de'l-İstiklâl <http://www.echoroukonline.com/ara/articles/159516.html>.

yürütmek olmuştur. Bu cemiyetin en önemli mekânları ve faaliyet alanları olarak camilerin ön plana çıktığını görmekteyiz. Bu camiler arasında en meşhurları Selahaddin Eyyûbî ve Seyyid Ramazânî'dir. Cemiyetin yürüttüğü bu eğitim faaliyetlerine ilaveten bağımsızlık sonrasında Cezayir hükümeti toplum içerisinde ulus devlet inşası adına Arap dilini, edebiyatını ve kültürünü yayma politikaları izlemiştir. Bu amaçla özellikle Suriye ve Mısır'dan önemli sayıda Arapça öğretmeni Cezayir'e gelerek burada dil eğitimi vermiştir. Bunlar arasında elbette bazı İslami hassasiyete sahip öğretmenlerin de gelmesi ülke içerisinde İslami akımları güçlendiren etkiye sahip olmuştur. Özellikle 1966 yılında idam edilen Seyyid Kutub'un rahle-i tedrisinden geçmiş olan veya onun fikirlerinden etkilenmiş olan kişilerin Cezayir'e kaçmaları/gelmeleri ve orada irşat faaliyetlerinde bulunmaları günümüz Cezayir'inde bulunan politik Selefiliğin ortaya çıkmasının ilk adımları olmuştur.³⁴

Seyyid Kutub'un idamı bölge ülkeleri açısından yeni bir dönemi de başlatmıştır. Özellikle kendisi de sosyalist Arap milliyetçiliği üzerinden ulus devlet inşa etmeye çalışan Bin Belat ile Mısır devlet başkanı Cemal Abdunnasır arasında varılan mutabakat sonucu Kayyım cemiyeti de 1966 yılında lağvedilmiştir. Bundan sonra özellikle Selefî hareketlerin yayılması açısından farklı sebeplerden bahsetmek mümkündür. Öncelikle ilmi Selefîlik olarak değerlendirebileceğimiz düşünce akımı kitaplar ve camilerdeki gayri resmi sohbet halkaları aracılığı ile yayılmıştır. Bununla birlikte 1970'li yıllarda Albani ve Baz gibi selefî âlimlerin kitapları toplum içerisinde ciddi rağbet görmüştür. Kayyım cemiyetinin kapatılmasından sonra camiler ve üniversiteler İslami eğitimin ve ihya hareketinin merkezi konumuna gelmiştir. Burada iki isim ön plana çıkmaktadır. Birincisi Abdullatif Sultânî ve diğeri de Seyyid Alî bin Hâc'dır.³⁵ Bu iki Selefî âlim de o dönemde özellikle Arap dünyasında yayılmaya başlayan sosyalizm fikrine karşı bir mücadele yürütmüşlerdir.³⁶ Bu durum aslında bölgedeki Arap ülkelerinde yayılmakta olan Seküler Sosyalist Arap milliyetçiliği dalgasını kendisi için bir tehdit olarak değerlendiren Suudi Arabistan'ının yine bölge ülkelerinde var olan ekonomik zayıflıkları kullanarak buralara öğrenciler ve Şeyhler üzerinden ideoloji ihracı çabalarının sonucu olarak değerlendirilebilir.

---

³⁴ Tarık Bûsâha, 'An Âsârî'l-Hareketi'l-İslâmiyye fi Cezâir (1): mine'l-Kayyımı'd-Diniyye ilâ's-Siyâse. <http://www.metransparent.net/spip.php?article5408>.

³⁵ Seyyid Alî bin Hâc 1956 yılında cezayirde dünyaya gelmiştir. Kendisi doğumundan sonra uzun yıllar Tunus'ta yaşamış ve ancak bağımsızlık sonrası ülkesine dönmüştür. Üniversitede Arap dili üzerine aldığı akademik eğitimlerin yanı sıra yine Müslüman Alimler Birliği üyelerinden fıkıh dersleri aldığı bilinmektedir. Yine çok partili hayata geçildiği 1989 yılında Cezayir kurutuluş cephesinde siyasete giren Hâc 1991 yılında seçimlerin iptali ile tutuklanmış ve iç savaş boyunca hapiste kalmıştır. 2003 yılında serbest bırakılan Hâc halen siyasal İslam çatısı altında faaliyetlerini sürdürmektedir.

³⁶ El-Hanâşî, 'A., 'et-Tayyaratü's-Selefiyyeti'l-Medresiyye, s.1055.

1980'li yıllarda Cezayir'de siyasal şiddet eğilimi olan Selefi grupların ortaya çıktığı ve güçlenmeye başladığı görülmüştür. Özellikle 1978 yılında Huvâdî Bûmedyan'ın ölmesi ve 1979 yılında yerine geçen Eş-Şâzî bin Cedîd'in liberal politikalar benimsemesi öncelikle siyaset ile eklemlenmek isteyen Selefi gruplara bir hareket alanı yaratmıştır. Bunun en temel sebebi olarak önceki dönemlerde ciddi bir toplumsal taban yakalayan sosyalist düşünce yapısına karşı mücadele etmek adına yeni liberal yönetim anlayışı, İslamcılarını kendilerine müttefik olarak seçmişlerdir. Bu durum özellikle ülke içerisinde var olan ve politik Selefiler olarak adlandırabileceğimiz grupların uzun vadede güçlenmesi anlamında bir başlangıç noktası teşkil etmiştir.³⁷

Şiddet eğilimli Selefilik kategorisinde değerlendirilebilecek gruplar da yine bu dönemlerde yaşanan bir takım bölgesel ve uluslararası olayın ardından güçlenmeye başlamıştır. 1979 yılında Mısır ile İsrail arasında imzalanan Kamp David antlaşması bölgedeki ve Cezayir'deki İslami cemaatler arasında infial yaratmıştır. Yine Suudi Arabistan'da 1981 yılında ortaya çıkan ve önce kendi ülkesini sonra ise diğer İslam ülkelerini Batı yandaşlığı ile suçlayan Cüheyra'nın kıyam hareketi (Bkz. Büyükkara, 2004) diğer İslam ülkelerinde de ciddi bir karşılık bulmuştur. Küresel ölçekli olaylar açısından değerlendirildiğinde İran devrimi başat bir rol oynamaktadır. İran Şahının Batılı yetkililerle fazlaca içli dışlı olmasını eleştiren bir hareketin İslam devrimini yapması İslam coğrafyasının neredeyse tamamında ciddi bir etki yaratmıştır. Akabinde Tüm Müslüman ülkelerde benzer siyasi hareketlerin doğmasına sebep olmuştur. Şiddet eğilimli Selefiliğe ortam yaratan bir diğer küresel olay ise Sovyetlerin Afganistan'ı işgali ve mücahitlerin ortaya çıkması olarak kabul edilmektedir.³⁸

Ülkede izlenen liberal siyaset, 1989 yılında çıkarılan Cezayir anayasası ile yazıya dökülmüş ve var olan hemen tüm siyasi grupların partileşmesine müsaade edilmiştir. Cezayir'de gerek selefi ve gerekse Müslüman Kardeşlerden bazı grupları içinde barındıran İslami gruplar bir araya gelerek İslami kurtuluş cephesini (el-Cebhetü'l-İslâmiyyeti'l-İnkâz) kurmuşlardır. Kurulan bu ittifak 1991 yılında yapılan seçimlere girerek % 48'lik bir oy oranı ile birinci parti olarak çıkmıştır. İslam aleminde belki de ilk kez özgür ve adil seçimlerin ardından İslamcı bir parti böylesi yüksek bir oy oranı ile iktidar olmaya yaklaşmıştır. Fakat sonuç, askeri darbe ile indirilen bir hükümet ve akabinde dokuz yıl boyunca 100 binden fazla kişinin öleceği bir iç savaş olarak tecelli etmiştir.³⁹

³⁷ Reşîd Tilmisânî, *El-Cezâir fî ahd Bütfalika Evrâki Kârniği*. Beyrût: Merkezi Kârniği li'ş-Şarki'l-Avsat, 2008, ss. 2-5.

³⁸ El-Hanâşî, 'A., *'et-Tayyaratü's-Selefiyyeti'l-Medresiyye*, s.1056.

³⁹ El-Cebhetü'l-İslâmiyyeti'l-İnkâz,

<http://www.aljazeera.net/encyclopedia/movementsandparties/2015/10/28/>.

İç savaşın 2002 yılında bitmesinin ardından ülke içerisinde Selefi hareketler açısından iki farklı temayül ortaya çıkmıştır. Birincisi rejimle sıkıntısı olmayan ve ona tehdit oluşturmayan ilmi Selefi gruplar ve ikincisi ise yine rejime karşı mücadele veren siyasi ve şiddet eğilimli Selefi gruplar olmuştur. İlmî Selefi gruplar Cezayir’de genel anlamda *es-Selefiyye’l-Medresiyye* olarak isimlendirilmişler ve daha çok ilmi işlerle meşgul olmuşlardır. Bu gruplar siyaseti demokrasiyi ve parlamenter sistemi Batılı bidatler olarak değerlendirip reddetmelerine rağmen bunlara karşın siyasal bir eylemin içerisinde yer almayı da tasvip etmemişlerdir. Özellikle diğer İslami cemaatler arasında ortaya çıkan çatışma ortamında bu gruplar kendilerine ciddi bir etki alanı yaratmıştır. Zaten on yıla yakın süren bir iç savaşın ardından şiddete bulaşan Selefi İslamcılar için önlerinde çok fazla bir tercih hakkı bulunmamıştır. Ya kendi düşüncelerine yakın ilmi Selefilerle katılma ve partileşmekten vazgeçme ya da yeni seküler devlet anlayışı ile ilişkileri tamamen kesip şiddet eylemlerine devam etme ikileminde kalmışlardır.⁴⁰

Cezayir’de 2000’li yıllara girilirken ilmi Selefiliğin etkin olduğu ve bu Selefilerin gerek mescitlerde ve gerekse üniversitelerde eğitim ve ihya faaliyetlerine katıldıkları bilinmektedir. Buna karşılık yerel düzeyde şiddet eylemlerine meyilli Selefi grupların oldukça zayıfladıkları görülmüştür. Fakat el-Kaide örgütünün yerel düzeyde yapılan bir takım eylemleri üstlendiği ve Cezayirli gençler üzerinde etkin olduğu bilinmektedir. El-Kaidenin özellikle Cezayirli gençler üzerinde Araplık üzerinden değil de Endülüs’ün yeniden inşası ve 132 yıllık Fransız işgalinin intikamı ve rövanşının alınması gibi argümanlar üzerinden etkinlik kazandığı gözlemlenmiştir.⁴¹

Buna karşılık yine son yıllarda devlet ilmi Selefiliği hem kendi meşruiyetini sağlamlaştırmak ve hem de şiddet eğilimli örgütler ile mücadele edebilmek adına sürekli olarak gündemde tutmaktadır. Televizyonlarda ve radyolarda özellikle bu anlamda vaazlar veren şeyhlerin vaazlarının yayınlanması desteklenmiştir. Bu açıdan ön plana çıkan en önemli şeyh Abdu’l-Melik Ramazanî⁴² olarak dikkat çekmektedir. Burada önemli bir nokta ise Cezayir hükümetinin şiddet eğilimli İslami gruplara karşı mücadelede başarısız olması sebebi ile ilmi Selefiliğin faaliyetlerine göz yumduğu gerçeğidir. Reel siyaset açısından ilmi Selefi gruplar gerek toplumsal taban

---

⁴⁰ Isabella Warenfels, “Algeriens Islamische Akteure: Trittbrettfahrer des ‘Arabischen Frühlings’ mit Bescheidenem Erfolg”. Sigrud Faath (Ed.), *Islamische Akteure in Nordafrika*, Konrad-Adenauer Stiftung, 2012, ss. 57-59.

⁴¹ Amel Boubekeur, A. “Salafism and Radical Politics in Postconflict Algeria”, *Carnegie Papers*, Beirut: Carnegie Middle East Center, 2008, s.16; El-Hanâşi, ‘A., ‘*et-Tayyarati’s-Selefiyyeti’l-Medresiyye*, s. 1056.

⁴² Abdu’l-Melik Ramazanî 1961 yılında Cezayir’de dünyaya gelmiştir. Özellikle Suudi Arabistan’da geçtiği tedrisattan sonra ülkesine dönerek burada insanlara Kur’an ve sünnet eğitimi konusunda ün kazanmıştır.

itibari ile diğer İslami gruplardan daha güçlü olmaları ve gerekse Suudi Arabistan ile olan yakın ilişkileri sebebi ile siyasal iktidar açısından ciddi bir tehdit olarak kabul edilmektedir. Fakat bu grupların apolitik yapısı ve şiddet eğilimli gruplar ile olan mücadelesi siyasal otoritenin bunların faaliyetlerine göz yummasına sebep olmuştur.

Arap Baharı açısından değerlendirildiğinde aslında Cezayir, Kuzey Afrika veya daha özelde Tunus ve Fas gibi diğer Mağrib ülkelerine kıyasla daha farklı bir tepki ortaya koymuştur. Öncelikle siyasal İslam Fas ve Tunus'un aksine, Cezayir'de Müslüman Kardeşler tarafından değil, Selefiler tarafından domine edilmektedir. Arap Baharı başladığı zaman belki de birçok Cezayirli de diğer ülkelerde olduğu gibi bir rejim değişikliği arzusu ve isteği uyanmış olduğu düşünülebilir. Fakat geçmiş siyasi tecrübeler ve acılar bu arzu ve isteğin sokaklarda eyleme dönüşmesine müsaade etmemiştir. Filvaki siyasal iktidar da ülkede herhangi bir İslami inisiyatifin doğmaması için yaşanan olayları bölgede kaçınılması gereken bir İslamcı dalga olarak göstermiştir. Zira yöneticiler bu dalgaya katılanların ya Libya gibi dış müdahaleye maruz kalacağını ya da 132 yıllık sömürge dönemlerine atıfla işgale maruz kalınacağına vurgu yapmışlardır. Yine Suriye ve Yemen'deki silahlı çatışmaları kendi yakın tarihindeki iç savaşa ile ilişkilendirerek halkın toplumsal hafızasına atıflar yapılmıştır.⁴³

Tunus

Mağrib ülkeleri arasında Selefilikğin en ilginç tarihi Tunus'ta bulunmaktadır. Özellikle bağımsızlığını kazandığı 1956 yılı itibari ile benimsediği katı laik politikalar nedeniyle dini akımların örgütlenmesine müsaade edilmemiş olmasına rağmen, Arap Baharı sonrası bu ülkede ortaya çıkan Selefi cemaatler toplumda bir şok etkisi yaşatmıştır. Tunus'ta Selefi hareketlerin tarihi gelişimi incelendiğinde bölge ülkeleri arasında en geç oluşumun sağlandığı ülke olarak göze çarpmaktadır. Bunun ardında farklı sebepler olsa da, en önemli neden olarak devletin küçüklüğü ve bu yüzden merkezi otorite tarafından kontrol edilebilir bir coğrafya olması yatmaktadır.

Tunus'ta Selefilikğin başlangıcını bölgesel ve küresel şartlardan bağımsız düşünmek imkânsızdır. Mağrib ülkeleri özelinde konuyu değerlendirdiğimizde Tunus Selefilerinin ortaya çıkışı aslında ne Fas ne de Cezayir ile bir benzerlik göstermektedir. Öncelikle Tunus yaşadığı işgal ve sömürgecilik geçmişi ile bu iki ülkeyle benzerlik gösterse de sömürgecilikten kurtulma şekli bu iki ülkeye benzememektedir. Cezayir uzun soluklu bir bağımsızlık savaşı ile özgürlüğüne kavuşurken, Tunus'ta yaşanan yerel bir

---

⁴³ Anouar Boukhars, "Quietist and Firebrand Salafism in Algeria", <http://carnegieendowment.org/2015/11/24/quietist-and-firebrand-salafism-in-algeria/im9b>.

takım ufak çaplı çatışmalar hariç ciddi bir çatışmanın yaşandığını söylemek zordur. Bunun yerine Tunus, dönemin kanaat önderlerinin bölgesel ve küresel şartlar içerisinde gerçekleştirdikleri siyasi pazarlıklar sonucu bağımsızlığını kazanmıştır. Bu anlamda öne çıkan en önemli isim dönemin Düstur Partisi lideri ve bağımsızlık sonrası ilk cumhurbaşkanı olan Burgiba olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kuruluşundan geçtiğimiz yüzyılın son çeyreğine kadar Tunus'ta izlenen katı laik politikalar dini içerikli partilerin veya cemaatlerin faaliyetlerde bulunmasına engel olmuştur. Buna karşılık özellikle 1980'li yıllar ile birlikte İslam âleminde İran ve Afganistan savaşı ile ortaya çıkan silahla Cihad düşüncesi tüm İslam âleminde olduğu gibi Tunus toplumu üzerinde de etkili olmuştur. İkinci olarak bahsedebileceğimiz bir diğer önemli olay ise aslında medya devriminin Tunus toplumu üzerindeki etkisidir. Diğer ülkelerde de bu durum bir etki aracı olarak değerlendirilmek mümkünse de Tunus gibi baskının ve devlet otoritesinin başatlığı göz önüne alındığında internet ve uydu kanalları Tunus toplumuna farklı fikirleri yayma anlamında alternatif bir kamusal alan yarattığını iddia edebiliriz.⁴⁴

Bu anlamda ilk İslami örgütlenme 1980'li yılların başında İslami yöneliş hareketi (Hareketü'l-İtticâhi'l-İslâmî) adı ile ortaya çıkmıştır. Bu hareketin Müslüman Kardeşler uzantısı veya etkisinde olmasına karşılık, Selefi eğilimli ilk örgütlenme ise 1986 yılında Cezayir'deki İslami kurtuluş cephesi örneğinden etkilenecek şekilde ortaya çıkan Tunus İslami Cephe (Cebhetü'l-İslamiyye Tunisiyye) olmuştur (El-Hannâşî, 2013: s.1057). Küresel ve bölgesel ölçekli etkilere karşı 20. Yüzyılın sonlarından itibaren ulusal düzeyde iki önemli olay ciddi bir şekilde Selefilik düşünsel ve örgütsel olarak bu ülkede var olmasında önemli rol oynamıştır. Bunlardan birincisi, ülke içerisinden Suudi Arabistan'a doğru yaşanan işçi göçü vesilesiyle ciddi bir oranda Suudi Arabistan'da Tunuslu göçmen nüfusu oluşmuş ve bunların ülkeye seyahatleri veya belli bir süre sonra dönüşleri Selefilik ülkeye taşımıştır. Suud'dan taşınan bu ilmi Selefilik karşı, 1979 sonrasında Afgan direnişine katılmak üzere bu ülkeye giden Tunusluların geri dönüşleri ile de şiddet eğilimli Selefilik Tunus'a taşındığı söylenebilir.⁴⁵

1980'li yıllar boyunca Selefi hareketin varlığına karşın, herhangi bir etkinliğinden söz etmemiz zordur. Özellikle Tunus'ta seküler hayat anlayışının varlığı ve başatlığı, burada daha mutedil bir İslam anlayışının güçlenmesine zemin hazırlamıştır. Bu toplumsal ve siyasal yapı aynı zamanda Selefilik gibi

⁴⁴ Riyâd Eş-Şa'îbî, "Es-Selefiyye fi Tunis: Muhâdu't-Tahavvul'. Beşîr Musâ Nâfi' ", 'İzze'd-Dîn 'Abdu'l-Mûlî ve el-Huvâs takya (Ed.), *Ez-Zâhîretü's-Selefiyye: et-Taaddüdiyyetü't-tanzîmiyye ve's-siyaset*, Ed-Dûha: Merkezi'l-Cezîre li'd-Dirâset, ss. 223-225.

⁴⁵ Riyâd Eş-Şa'îbî, "El-'Unfu's-Selefi fi Tunis: el-Vâkia' ve'l-Hiyârât", *Ed-Dûha: Merkezi'l-Cezîre li'd-Dirâset*, 2012, s. 2.

içinde tepkisellik barındıran bir anlayışın gelişmesine ve güçlü bir toplumsal taban kazanmasına çok fazla olanak tanımamıştır. Buna karşılık 90'lı yıllar ile birlikte Tunus'ta ciddi bir şekilde dini eğitim amacıyla Suudi Arabistan'a göç başlamıştır. 1980'lerdeki işçi göçlerinin ardından, 90'lı yıllardaki öğrenim seyahatleri de ikinci bir toplumsal hareketliliğe sebep olmuştur. Burada uzun yıllardır sahip olunan laik yapı sebebiyle topluma nüfuz edecek fukahanın yetişmemiş olması gençlerde ilmi bir arayışa sebep olmuş ve çözüm olarak da Suudun verdiği eğitim bursları ortaya çıkmıştır. Suud'da eğitim alarak ülkeye dönen öğrenciler ciddi bir şekilde camilerde ve yeni medya araçları üzerinden gerçekleştirdikleri sohbetlerle toplumsal taban yakaladığı gözlenmiştir.⁴⁶

1990'lı yıllarda yaşanan bu Selefiliğin toplumsal taban yakalaması durumu 21. Yüzyıl ile birlikte artık çok belirgin bir hale gelmeye başlamıştır. Burada en önemli işaret ise Tunusluların kılık kıyafetlerinde yaşanan değişim ve dönüşümdür. Daha kadınların giydiği nikab sokaklarda görünür değilken bir anda hızla artmaya başlaması ve Suudi tarzda gömleklerin (sevb) erkekler üzerinde yaygınlaşması bunun en önemli göstergesi olmuştur. Hatta öyle ki 2008 yılında din işleri bakanlığı bir genelge yayımlayarak İslam'daki tesettürün ve kılık kıyafetin gerçek ölçülerini izah etmiş ve kendi tanımını topluma dayatmaya çalışmıştır. Yeni ortaya çıkan nikab ve sevbleri ise dışarıdan topluma ithal edilmiş birer unsur (ez-Zavâhiri'd-Dahayle) olarak değerlendirerek reddetmiştir.⁴⁷

İlmi Selefilik hareketinin Tunus'taki en önemli önderleri olarak Şeyh Beşîr bin Hasan ve Kemâl Marzûkî gösterilmektedir. Bu iki dini liderin (şeyh) en önemli özelliklerinin başında ikisinin de çok genç olması ve eğitimlerini Suudi Arabistan'da bitirerek oradaki hocalardan aldıkları icazetler ile Tunus'ta meşhur olmaları gelmektedir. İki şeyh de tamamen ilmi konular ile meşgul olurken, siyasi konulara girmemekte ve apolitik bir tutum sergilemektedirler. Yine konu siyasi iktidarı veya hükümeti eleştirmeye geldiğinde bunda uzak durmaktadırlar. Hatta Siyasi otoriteye karşı bir duruş söz konusu olduğunda bunun haram olduğunu ve ulü'l emre itaatın farz olduğunu tavsiye etmektedirler.⁴⁸ Bu iki Selefi şeyhin diğer Mağrib ülkeleriyle mukayese edildiği zaman uydu kanalları⁴⁹ üzerinden ve internette çok daha fazla aktif oldukları gözlenmektedir. Her iki şeyhin de kendilerine ait Facebook⁵⁰ kanalları olduğu gibi, bunlar sürekli olarak güncellenmektedir.

---

⁴⁶ 'Mehdî bin Yusuf, Sufyan bin Suğayyar, *Es-Selefiyye fî Tunîs: el-Vâkia'* ve *âfâku't-Tatavvur*, ss. 18-27; Eş-Şa'ibî, R., *'Es-Selefiyye fî Tunîs*, s. 228.

⁴⁷ Yusuf ve Suğayyar, *Es-Selefiyye fî Tunîs: el-Vâkia'*, s. 21.

⁴⁸ El-Hanâşî, *'et-Tayyaratü's-Selefiyyeti'l-Medresiyye*, s. 1058.

⁴⁹ Bu anlamda özellikle zeytuna kanalı en meşhurlarından birisidir. Bknz. <https://www.facebook.com/zitounatv.official/>.

⁵⁰ Beşîr bin Hasan için <https://www.facebook.com/Bachire.Ben.Hsan/>; Kemâl Marzûkî için

Politik Selefilik olarak nitelendireceğimiz Selefi Hareket ise kendisine Tunus'ta gerçekleşen Yasemin devrimi sonrasında bir alan açabilmiştir. Devrilen eski rejim sonrasında yapılan ilk seçimlere Selefilerin parti olarak girmesine eski rejim anayasası ve kanunları müsaade etmemiştir. Bağımsız adaylar ile girdikleri ilk seçimlerden sonra iktidara gelen En-Nahda partisi hükümeti döneminde ise Selefi hareketin partileşmesine müsaade edilmiştir. Buna karşılık, Yasemin devrimi sonrasında kurulan Selefi partiler kendilerini en-Nahda'nın karşısında tanımlayarak uzun vadede Nahda hareketinin iktidardan çekilmesi sürecinde eski rejimin uzantısı olan aktörlerle ittifak yapmışlardır.⁵¹

Sonuç

Birbirine yakın üç Mağrib devletinde dahi aslında modern Selefiliğin birbirinden çok farklı saiklerle ve yine farklı zamanlarda ortaya çıktığı görülmektedir. Burada önemli bir konu aslında Selefiliğin her bir ülkenin kendi koşullarına göre farklı zamanlarda mayalandığı ve toplumsal taban tuttuğu görülmektedir. Buna rağmen aynı coğrafyayı paylaşan Mağrip ülkelerindeki Selefiliğin yayılmasında bazı ortak dinamiklerin etkisi de gözlenmektedir. Öncelikle Mağrib'deki üç devlet de ikinci dünya savaşı sonrasında anti-sömürgeci bağımsızlık mücadelesi sonucunda kurulmuş ve ulus devlet inşası süreçlerinde aynı uluslararası şartlarda tamamlamışlardır. Ancak uluslaşma sürecinde siyasi sistem olarak farklı yönetimler benimsemişlerdir. Cezayir Arap sosyalizmine, Tunus daha batılı bir laik otoriter sisteme sahip olurken, Fas monarşiye dayalı bir otoriter sistem benimsemiştir. Farklı siyasi sistemlere rağmen üç mağrip ülkesi de 1970'li yıllarda yükselen İslami hareketler karşısında kendi rejimlerine yönelik sadakati ve dolayısıyla siyasi istikrarlarını 'ulu'l-emre itaat farzdır' düsturunu savunan ilmi Selefi grupların faaliyetlerine göz yumarak sağlamaya çalışmışlardır. 1990'lı yıllarda ortaya çıkan ve değişik sosyo-politik şartlar altında bu üç devlette de mayalanan şiddet eğilimli Selefi gruplar karşısında da yine Suudi Arabistan'dan beslenen ilmi Selefilik akımının desteğini sağlamaya yönelmişlerdir. Son olarak Cezayir'in durumu bir istisna olmak üzere, Arap devrimleri ile ortaya çıkan Müslüman kardeşlerin meydan okuması karşısında eski rejimin aktörleri yine ilmi Selefiler ile ittifaklar kurarak karşı durmuşlardır. Bu anlamda Mısır'da 2013 yazında Sisi'nin ihvan kökenli seçilmiş cumhurbaşkanı Mursi'ye karşı gerçekleştirdiği askeri darbe

---

<https://www.facebook.com/ABOU.JIHAD.KAMEL.MARZOUKI>

⁵¹ Sigrid Faath ve Hanspeter Mattes, "Tunisiens Salafisten Ziele – Strategien – Einfluss". *Wuquf*, Sayı 22, 2012, ss. 21-22; Dirk Axtmann, "Tunisiens Islamisten nach dem Sturz Ben Alis Zwischen moderater Rhetorik und radikalen Positionen", Sigrid Faath (Ed.), *Islamische Akteure in Nordafrika*, Konrad-Adenauer Stiftung, s. 154.

sürecinde Nur Partisi gibi bazı Selefi gruplardan destek alması ile benzerlik göstermesi oldukça ilginçtir.

Selefilik hareketi son beş yılın Ortadoğu'sunda en çok konuşulan gelişmelerden birisi olarak karşımızda durmaktadır. Ortadoğu son bir asırdır farklı otoriter anlayışlarda devletlerin domine ettiği bir coğrafya iken, bu rejimlere en büyük meydan okuma Müslüman Kardeşler gibi siyasi aklı ve stratejisi olan örgütlerden gelmiştir. Mağrip özelindeki bu çalışmamız şunun göstermiştir ki, Arap Devrimleri öncesinde bu otoriter rejimlerin kendilerine yönelik bu tür dini kökenli siyasi meydan okumaları Suudi Arabistan destekli ilmi Selefilik akımını rejim lehine mobilize ederek dengeleme politikası izlemişlerdir. Aksi bir durumda özellikle Kuzey Afrika bölgesinde bu meydan okumalar neticesinde ortaya çıkabilecek bir siyasi alternatifin başta Suudi Arabistan olmak üzere birçok Arap monarşisini sarsabilecek ve hatta yıkımına sebep olabilecektir. Bu siyasi gerçeklik aslında Selefililerin Arap Baharının ilerleyen süreçlerinde neden Müslüman Kardeşler karşısında eski rejim aktörleri ile ittifak ettiklerini de açıklamaktadır.

Kaynakça:

- Akgün, B. ve Bozbaş, G., "Arap Dünyasında Siyasi Selefizm ve Mısır Örneği". *Akademik Orta Doğu*, Cilt 7, Sayı 2, 2013, ss. 1- 39.
- Al-Anani, K., "Islamist Parties Post-Arab Spring", *Mediterranean Politics*, Cilt 17, Sayı 3, 2012, ss. 466-472.
- Al-Jabri, M. A., *Democracy Human Rights and Law in Islamic Thought*. London: I.B.Tauris, 2009.
- Axtmann, D., "Tunesiens Islamisten nach dem Sturz Ben Alis Zwischen moderater Rhetorik und radikalen Positionen", Sigrid Faath (Ed.), *Islamische Akteure in Nordafrika* Konrad-Adenauer Stiftung, 2012, ss. 131-163.
- Bân, A., *El-Hareketü's-Selefiyye fi Mısır*, El-Kâhire Merkezü'n-Nil li'dirâseti'l-İktisâd ve'l-İstrateciyye, 2012.
- Bayat, A., "The Arab Spring and Its Surprises", *Development and Change*, Cilt 44, Sayı 3, 2013, ss. 587-601.
- Boubekeur, A., "Salafism and Radical Politics in Postconflict Algeria", *Carnegie Papers*, Beirut: Carnegie Middle East Center, 2008.
- Büyükkara, M. A., *İhvan'dan Cüheyman'a: Suudi Arabistan ve Vehhabilik*, Rağbet Yayınları, 2004.
- Ceylan, R. ve Kiefer, M., *Salafismus*, Wiesbaden: Fundamentalistische Strömungen und Radikalisierungsprävention, 2013.
- Çakmaktaş, N., "Siyaset ve Apolitizm Arasında Mısır'da Selefi Hareket: ed-Da'vetü's-Selefiyye Örneği", *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, 2014, ss.1-30.
- Çakmaktaş, N., "Mısır'da Selefilige Toplumsal Tercih ve Nedenleri". *Akademik Orta Doğu*, Cilt 9, Sayı 2, 2015, ss. 27-54.
- Diyâb, M. H., *Es-Selefiyyûn ve 's-Siyâset*, El-Kâhire: el-Hey'eti'l-Mısrıyyeti'l-Âmme li'l-Kitâb, 2015.
- Eible, F. ve Engelcke, D., "Islamisten und der 'Arabische Frühling' in Morokko: Der Kontinuität Verschrieben?", Sigrid Faath (Ed.), *Islamische Akteure in Nordafrika*, Konrad-Adenauer Stiftung, 2012, ss. 111 - 129.

- El-Eşref, H., “Es-Selefiyyetü'l-Mağrib: teveccühet ve'l-Müsârât”, Beşîr Musâ Nâfi', ‘Ûzze'd-Dîn ‘Abdu'l-Mûlî ve el-Huvâs takya (Ed.), *Ez-Zâhîretü's-Selefiyye: et-Taaddudîyyetü't-tanzîmiyye ve's-siyaset*, Ed-Dûha: Merkezi'l-Cezîre li'd-Dirâset, 2014, ss. 233-246.
- El-Hanâşî, ‘A., “et-Tayyaratü's-Selefiyyeti'l-Medresîyye fî'l-Mağribî'l-'Arabî”, ‘Abdu'l-Ġânî ‘imâd (Ed.), *el-Hareketü'l-İslâmiyye fî'l-Vatani'l-'Arabî*, Beyrût: Merkezi Dirâseti'l-Vahdet'i-l'Arabîyye, 2013, ss. 1048-1093
- Eş-Şa'îbî, R., *El-'Unfu's-Selefi fî Tunîs: el-Vâkia' ve'l-Hiyârât*, Ed-Dûha: Merkezi'l-Cezîre li'd-Dirâset, 2012.
- Eş-Şa'îbî, R., “Es-Selefiyye fî Tunîs: Muhâdu't-Tahavvul”, Beşîr Musâ Nâfi', ‘Ûzze'd-Dîn ‘Abdu'l-Mûlî ve el-Huvâs takya (Ed.), *Ez-Zâhîretü's-Selefiyye: et-Taaddudîyyetü't-tanzîmiyye ve's-siyaset*, Ed-Dûha: Merkezi'l-Cezîre li'd-Dirâset, 2014, ss. 221-232.
- Evkuran, M., “Bir Kriz Teolojisi ve Toplumsal Hareket Olarak Selefilik”, *Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Akademi Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, 2015.
- Faath, S. ve Mattes, H., “Tunesiens Salafisten Ziele – Strategien – Einfluss”, *Wuquf*, Sayı 22, 2012.
- Hamâdûş, M. F., *Es-Selefiyye fî'l-Cezâir: Mâdî, Hâdir ve Müstakbe*, ‘Akîde, El-Merkezi'l-İslâmî li'd-Dirâseti'l-İstratejiyye, 2015.
- Idrissi, A., “The Political Participation of Sufi and Salafî Movements in Modern Morocco: Casablanca Terrorist Attack' and the 'Moroccan Spring””, Lloyd Ridgeon (Ed.), *Sufis and Salafis in the Contemporary*, London: Bloomsbury Publishing, 2015, ss. 91-104.
- İmâd, A., “El-Hareketü's-Selefiyye: et-Tayyarat, el-Hitâb, el-Mesârât”, ‘Abdu'l-Ġânî ‘imâd (Ed.), *el-Hareketü'l-İslâmiyye fî'l-Vatani'l-'Arabî*, Beyrût: Merkezi Dirâseti'l-Vahdet'i-l'Arabîyye, 2013. ss. 957-1002.
- İmâd, A. (Ed.), *el-Hareketü'l-İslâmiyye fî'l-Vatani'l-'Arabî*, Beyrût: Merkezi Dirâseti'l-Vahdet'i-l'Arabîyye, 2013.
- İşcan, M. Z., *Selefilik İslami Köktencilîğin Tarihi Temelleri*, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2012.
- Kalaycı, M., *Tarihsel Süreçte Eşarîlik Maturîdîlik İlişkisi*, Ankara Okulları Yayınları, 2013.
- Koca, F., “İslam Düşünce Tarihinde Selefilik: Tarihsel Serüveni ve Genel Karakteristiği”, *Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Akademi Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, 2015.
- Kocadağ, Y., “Selefilik: Sebepleri, Tehlikeleri ve Karşı Stratejileri”, *e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi*, Cilt 8, Sayı 2, 2015.
- Lauzière, H., *The Making of Salafism: Islamic Reform in the Twentieth Century*, Columbia University Press, 2015.
- Nesîra, H., “et-Tayyaratü's-Selefiyye fî bilâd Vâdî'n-Nîl”, ‘Abdu'l-Ġânî ‘imâd (Ed.), *el-Hareketü'l-İslâmiyye fî'l-Vatani'l-'Arabî*, Beyrût: Merkezi Dirâseti'l-Vahdet'i-l'Arabîyye, 2013, ss. 1003-1048.
- Ruedy, J. D., *Modern Algeria: the Origins and Development of a Nation*, Georgetown University Press, 2005.
- Rummân, M., “Es-Selefiyye fî'l-Cezîreti'l-'Arabîyye”, ‘Abdu'l-Ġânî ‘imâd (Ed.), *el-Hareketü'l-İslâmiyye fî'l-Vatani'l-'Arabî*, Beyrût: Merkezi Dirâseti'l-Vahdet'i-l'Arabîyye, 2013, ss. 1093-1154.
- Rummân, M., “Es-Selefiyye fî'l-Maşrîki'l-'Arabî”, ‘Abdu'l-Ġânî ‘imâd (Ed.), *el-Hareketü'l-İslâmiyye fî'l-Vatani'l-'Arabî*, Beyrût: Merkezi Dirâseti'l-Vahdet'i-l'Arabîyye, 2013, ss. 1155-1202.
- Tîlmîsânî, R., *El-Cezâir fî ahd Bûtfaika Evrâki Kârîğî*, Beyrût: Merkezi Kârîğî li'ş-Şarki'l-Avsat, 2008.
- Warenfels, I., “Algeriens Islamische Akteure: Trittbrettfahrer des “Arabischen Frühlings” mit Bescheidenem Erfolg”, Sigrid Faath (Ed.), *Islamische Akteure in Nordafrika* Konrad-Adenauer Stiftung, 2012, ss. 111-129.
- Yusuf, M., Suğayyar, S. ve Bâşâ, H., *Es-Selefiyye fî Tunîs: el-Vâkia' ve âfâku't-Tatavvur*, 2012.

Zajac, A. K., "Between Sufism and Salafism: The Rise of Salafi Tendencies after the Arab Spring and Its Implications". *Hemispheres*, Cilt 29, Sayı 2, 2014.